

A Psycholinguistic Study of the Effect of Grammatical Aspect on the Interpretation of Ambiguous Subject Pronouns and Discourse Relations in Persian

Ramin Golshaie¹ & Behnaz Mokhtari² & Farideh Haghbin³
(193-218)

Abstract

Grammatical aspect encodes temporal features of a situation mainly as completed (perfective) or incomplete (imperfective). In the present study, the effect of perfective vs. imperfective grammatical aspects on highlighting different participants of an event has been investigated by means of exploring the role of aspect on the interpretation of the ambiguous third person singular subject pronoun and discourse relations in Persian. To this end, 75 native speakers of Persian participated in a story completion task. After reading a simple transfer-of-possession sentence in each of the three aspects, namely perfective, imperfective, and progressive, they wrote natural continuations to the sentence. The second sentence, which was to be completed, began with the Persian third person singular pronoun /u:/ ("he/she"). The task sentences consisted of 18 critical and 20 filler sentences. Filler sentences were used to disguise the purpose of the task. The acquired data were analyzed using chi-square significance test in SPSS. Results showed that: First, Source/subject preference has outnumbered Goal preference in all the aspectual conditions. This finding was interpreted as confirming the first-mention bias in the interpretation of ambiguous pronouns in Persian. Second, Source vs Goal preference of pronouns is significantly affected by the grammatical aspect such that the perfective contexts produce less Source preference but more Goal preference when interpreting pronouns compared to the imperfective contexts. Third, there is a significant relationship between the aspect type and the type of the discourse relation connecting the two sentences. In fact, the perfective aspect seems to bias the second sentence in the direction of shifting its focus to the Goal of the first sentence and extending the effect of the first event. Also, the imperfective aspect seems to bias the second sentence in the direction of focusing on the Source of the first sentence and providing explanations and details to the first event. Overall, the findings are in line with the predictions of the first-mention bias and the event structure hypothesis in the interpretation of ambiguous pronouns.

Keywords: Grammatical aspect, event structure, discourse relations, psycholinguistics, pronoun interpretation.

Received: 29, November, 2020; Accepted: 21, September, 2021

doi
10.22059/jolr.2021.314515.666673
Print ISSN: 2288-1026-Online ISSN: 3362-2676
<https://jolr.ut.ac.ir>

1. Corresponding author Email: golshaie@alzahra.ac.ir
Assistant Professor of Department of Linguistics, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
2. M.A. Graduate of Department of Linguistics, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
3. Professor of Department of Linguistics, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran

1. Introduction

Grammatical aspect is a grammatical category that is basically signaled by a verb and it encodes the way an event is extended over the time. It provides information mainly related to beginning, duration and end state of an event. In many world languages, there is an explicit distinction between perfective and imperfective aspects (see Comrie, 1976). While imperfective aspect grants access to the internal structure of an event, perfective aspect blocks the access to the details of an event and casts a wholistic view on the event by underlining its end state. One interesting line of research that has explored the theoretical predictions of aspectual distinctions on event conceptualization has been the interpretation of ambiguous pronouns under the influence of grammatical aspect (e.g., Rohde et al., 2006). Aside from aspectual explanations for pronoun interpretation, other accounts such as first-mention bias (Gernsbacher & Hargreaves, 1988) and thematic-role preference (Stevenson et al., 1994) have also been proposed without any consensus in sight. Given the scarcity of experimental studies of aspect and its effect on event representation in Persian, this study aims to address the problem of pronoun interpretation within the context of aforementioned hypotheses using Persian language data. Accordingly, three questions have been formulated to investigate the psycholinguistic effect of aspect on pronoun interpretation in Persian: 1) what is the effect of perfective and imperfective aspect on pronoun interpretation in Persian? 2) What is the effect of a verb's transfer-of-possession semantic class on the interpretation of ambiguous pronouns? How are discourse relations affected by perfective and imperfective aspects in Persian?

2. Method

In order to study the effect of verb aspect on pronoun interpretation, the offline method of story completion task was used. The data were collected from participants through questionnaires and then they were submitted to Chi-square test. The questionnaires consisted of 18 critical and 20 filler sentences. The critical sentences were constructed around transfer-of-possession verbs which had Source and Goal as their participant roles, both of which could be felicitously picked up as the antecedent of the next sentence's ambiguous pronoun. Since the third person singular subject pronoun in Persian is gender-neutral, male and female proper nouns were used in equal numbers as the Source/Goal of the sentences. Transfer-of-possession verbs were classified into three classes based on Rohde (2006): a) verbs in which Source and Goal are co-located and transfer of possession is guaranteed, e.g., *to give*; b) verbs in which Source and Goal are co-located but transfer of possession is not guaranteed, e.g., *to roll*; c) verbs in which neither Source and Goal are co-located nor transfer of possession is guaranteed, e.g., *to fax*. In order to counterbalance the items, three versions of the same questionnaire were created such that every participant was exposed to a single aspect of a verb in each version of the questionnaire. In each questionnaire, of the total 18 critical sentences, six had perfective aspect, six imperfective aspect and six progressive imperfective. Six verbs were selected from each of the three verb classes to construct the items. The items consisted of two sequential sentences. The second sentence began with the third person singular subject pronoun /u:/ ("he/she") that could potentially refer back to Source or Goal of the previous sentence. Participants were told to continue the second sentence in any direction they found natural and appropriate. The filler sentences did not have transfer-of-possession verbs, but included transitive and intransitive verbs in perfective and imperfective aspects. Also, adverbs and conjunctions were used in the beginning of the second sentence of the fillers to avoid the questionnaire items from being monotonous. Twenty-five

questionnaires for each three version were created that amounted to a total of 75 questionnaires. The questionnaires were distributed to 75 participants (27 females) with academic education. They were asked to complete the items and treat each item separately from previous ones. After finishing the task, in order to rule out any possible ambiguous reference, participants were asked to explicitly specify Source or Goal referent of the ambiguous pronouns.

3. Results and Discussion

Findings can be summarized in several directions. First, it was found that imperfective and perfective aspects in Persian sentences with transfer-of-possession meaning highlight Source and Goal of the event respectively which subsequently leads to the preference of Source or Goal as the antecedent of the ambiguous pronoun in the second sentence. Second, aside from grammatical aspect, the semantic class of the transfer-of-possession verbs affects Source/Goal preference of the ambiguous pronoun such that the less transfer of possession is guaranteed, the more Source is highlighted and the less Goal is referred to. Third, perfective and imperfective aspects prefer those discourse relations that foreground Goal and Source of an event respectively. In line with the findings of Rohde (2008), our results show that preferring Goal as the antecedent of the ambiguous pronoun is affected by verb aspect such that perfective and imperfective aspects have significantly distinctive effects. On the other hand, picking up Source as the antecedent of the ambiguous pronoun has been significant in the imperfective aspect. This effect was shown to be even more pronounced for the Persian “progressive imperfective” aspect marked with the auxiliary “dāštan” and the preverbal morpheme “mi-”. It was also shown that there is a link between event structure and discourse relations such that perfective aspect leads to more use of the Occasion relation which picks up the event from where it has ended in the previous sentence and extends it. Conversely, since in the imperfective aspect the internal structure of an event is accessible, the discourse relations of Elaboration and Explanation are more frequent which elaborate on the causes or provide more details about an event. Overall, the results were consistent with the predictions of the event structure hypothesis (Rohde et al., 2006) and with the findings of Golshaie and Incera (2021) about the role of Persian grammatical aspect in event conceptualization. Also consistent with the prediction of the first-mention bias (Gernsbacher & Hargreaves, 1988), it was observed that preference for the Source or the subject has outnumbered the preference for Goal in all the aspectual classes. This may indicate that choosing Source or subject as the antecedent of the ambiguous pronoun in Persian discourse would be the default preference.

4. Conclusion

In this study, we explored the effect of grammatical aspect on the interpretation of ambiguous subject pronouns in Persian. Two-sentence scenarios in which the second sentence began with the ambiguous pronoun, were created in three aspectual classes in Persian, namely perfective, imperfective, and progressive imperfective. Sentences were simple transfer-of-possession events with Source and Goal participants. Participants completed the second sentence and decided to which participant, i.e., Source or Goal, the ambiguous pronoun referred. Results showed that grammatical aspect and the verb’s semantic class, had significant effect on Goal or Source preference. Grammatical aspect was also found to affect the choice of the discourse relation between the sentences.

بررسی روان-زبان‌شناختی تأثیر نمود دستوری بر تفسیر ضمیر فاعلی مبهم و روابط گفتمانی در زبان فارسی

رامین گلشائی^۱

استادیار، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

بهناز مختاری

کارشناس ارشد زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

فریده حق‌بین

استاد، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۹/۰۹؛ تاریخ پذیرش مقاله ۱۴۰۰/۰۶/۳۰

علمی-پژوهشی

چکیده

نمود دستوری کیفیت انجام رویداد توسط فعل را عمدتاً در قالب یکی از دو حالت پایان‌یافته (تام) یا در جریان (ناقص) نشان می‌دهد. در این مقاله تأثیر روان‌شناختی نمود تام و ناقص بر برجسته‌سازی مشارکان مختلف رویداد در قالب تفسیر ضمیر فاعلی سوم‌شخص مفرد و گزینش روابط گفتمانی در زبان فارسی بررسی شده است. برای این منظور، تعداد ۷۵ نفر گویشور فارسی‌زبان در آزمون تکمیل داستان شرکت کردند. در این آزمون از آزمودنی‌ها خواسته شد که بعد از خواندن جمله‌ای با معنی انتقال مالکیت در سه نمود تام، ناقص و ناقص استمراری جمله دوم سناریو را که با ضمیر فاعلی مبهم «او» آغاز می‌شد، تکمیل کنند. سناریوهای آزمون شامل ۱۸ سناریوی اصلی و ۲۰ سناریوی انحرافی بود. داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از آزمون معنی‌داری مجذور کای در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد که اولاً ارجاع به نقش معنایی مبدأ در جایگاه فاعل عموماً در همه نمودها بیشتر از ارجاع به نقش معنایی هدف بوده است. این یافته به منزله تأیید فرضیه «بیان نخست» در مورد تفسیر ضمیر فاعلی مبهم در زبان فارسی تفسیر شد. دوم، نوع نمود دستوری رابطه معنی‌داری با ارجاع ضمیر فاعلی مبهم جمله دوم به مبدأ یا هدف جمله نخست دارد به گونه‌ای که در نمود تام ارجاع به مبدأ کمتر و ارجاع به هدف بیشتر از نمودهای ناقص است. سوم، نوع نمود با نوع رابطه گفتمانی که میان جمله اول و دوم برقرار می‌شود رابطه معنی‌دار دارد. در واقع، هنگامی که جمله نخست دارای نمود تام است، رابطه گفتمانی جمله دوم با جمله اول در جهت تمرکز بر هدف جمله اول و بسط اثر رویداد اول است و هنگامی که نمود ناقص است، رابطه گفتمانی بین دو جمله از نوع توضیح و تشریح جزئیات رویداد با تمرکز بر مبدأ در جمله اول است. در مجموع، یافته‌های حاصل از این پژوهش از فرضیه‌های «بیان نخست» و «ساختار رویداد» که در خصوص تفسیر ضمیر فاعلی مبهم مطرح بوده‌اند پشتیبانی می‌کند.

واژه‌های کلیدی: نمود دستوری، ساختار رویداد، روابط گفتمانی، روان‌شناسی زبان، تفسیر ضمیر.

۱. مقدمه

یکی از سازوکارهای دستوری که کیفیت انجام رویداد را بیان می‌کند، نمود دستوری^۲ است. نمود دستوری که اساساً در فعل جمله بروز می‌یابد شیوه گسترش رویداد جمله را در محور زمان کدگذاری می‌کند و اطلاعاتی چون مدت، شروع و وضعیت اتمام رویداد را در اختیار ما می‌گذارد. در بسیاری از زبان‌های دنیا تمایز دستوری آشکاری بین نمود

دستوری تام^۱ و نمود دستوری ناقص^۲ وجود دارد (نک: کامری، ۱۹۷۶). زبان‌شناسان بر اساس مطالعات نظری خود استدلال کرده‌اند که نمود تام^(۱) اجازه دسترسی به ساختار درونی رویداد را نداده و نتیجه رویداد را برجسته می‌کند، که موجب می‌شود رویداد به‌عنوان یک کل تفکیک‌ناپذیر ارائه شود. به همین ترتیب کامری (۱۹۷۶) استدلال می‌کند که نمود ناقص توجه را به ساختار درونی رویداد فعل جلب می‌کند و جزئیات وقوع رویداد را برجسته می‌کند. از سوی دیگر، در سال‌های اخیر تأثیر نمود دستوری بر شیوه تفسیر برخی عناصر مبهم جمله، نظیر ابهام در مرجع‌یابی ضمائر، موضوع مطالعات روان‌شناسی زبان بوده است (مثلاً رود و همکاران، ۲۰۰۶). در حوزه تفسیر ضمیر، علاوه بر تبیین‌های مبتنی بر نمود، فرضیه‌های رقیب دیگری نظیر سوگیری بیان نخست^۳ (گرنزباخر و هارگریوز، ۱۹۸۸) و نقش‌های معنایی^۴ (استیونسون و همکاران، ۱۹۹۴) نیز مطرح بوده‌اند و تحقیقات در مورد ارزیابی این فرضیه‌ها بدون اینکه اجماعی حاصل شده باشد، همچنان ادامه دارد. با توجه به اینکه در زبان فارسی، تحقیقات تجربی و آزمایش‌بنیان در مورد نمود و تأثیر آن بر بازنمایی رویداد تقریباً ناموجود است، این پژوهش برای پرداختن به این خلأ و راستی‌آزمایی فرضیه‌های پیش‌گفته انجام شده است.

این پژوهش دو هدف مرتبط را دنبال می‌کند. نخست اینکه با استفاده از داده‌های زبان فارسی تأثیر نمود دستوری بر مفهوم‌سازی رویداد را بررسی کنیم و دوم، فرضیه‌های مختلف از جمله نقش نمود دستوری را در تفسیر ضمائر مبهم^(۲) بیازماییم. در پژوهش حاضر، با استفاده از روش تکمیل داستان، تأثیر نمود دستوری فعل بر نحوه بازنمایی ذهنی رویداد و تفسیر ضمائر مبهم در زبان فارسی را بررسی خواهیم کرد. در این راستا با مطالعه مرجع‌یابی ضمائر مبهم در مواجهه با نمودهای تام، ناقص و ناقص استمراری به شیوه بازنمایی ذهنی رویداد دست خواهیم یافت. در این پژوهش، مشخصاً به دنبال پاسخگویی به این پرسش‌ها هستیم: الف) در زبان فارسی تأثیر نمود تام، ناقص و ناقص استمراری بر تفسیر ضمائر مبهم چیست؟ ب) دسته‌بندی معنایی افعال با توجه به نمود فعل چه تأثیری بر تفسیر ضمائر مبهم دارد؟ ج) انتخاب روابط گفتمانی در نمودهای تام، ناقص و ناقص استمراری چگونه است؟ در این پژوهش نشان خواهیم داد که الف) نمودهای ناقص و تام در جملات ساده زبان فارسی که معنای انتقال مالکیت^۵

-
1. perfective
 2. imperfective
 3. first-mention bias
 4. thematic roles
 5. transfer-of-possession

دارند (نظیر «علی کتاب را به حسن داد»)، به ترتیب مبدأ^۱ و هدف^۲ را در ساختار رویداد برجسته می‌کنند و این امر به ترجیح مبدأ یا هدف به‌عنوان مرجع ضمیر سوم شخص مفرد در ابتدای جمله بعد می‌انجامد. ب) علاوه بر نمود دستوری، دسته معنایی افعال انتقال مالکیت به‌کاررفته در جملات پژوهش، بر مرجع‌یابی ضمیر سوم شخص تأثیر معنی‌داری دارد به‌گونه‌ای که هر چه از قطعیت انتقال مالکیت کاسته می‌شود، به‌طور کلی تمرکز بر مبدأ قرار می‌گیرد و ارجاع ضمیر به هدف کمتر می‌شود. ج) نمودهای دستوری تام و ناقص هر کدام آن روابط گفتمانی را ترجیح می‌دهند که تمرکزشان به ترتیب بر هدف و مبدأ رویداد است.

۲. پیشینه پژوهش

در دهه‌های گذشته، نمود دستوری در کنار درک و نحوه عملکرد آن در زبان‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. در زبان انگلیسی، پژوهش‌های تجربی و روان‌شناختی متعددی درباره شیوه تأثیرگذاری نمودهای مختلف دستوری بر شیوه مفهوم‌سازی رویداد انجام شده است (برای مثال، مدن و فرتی، ۲۰۰۹؛ متلاک، ۲۰۱۱؛ سالومون و همکاران، ۲۰۱۳؛ اندرسون و همکاران، ۲۰۱۳؛ شریل و همکاران، ۲۰۱۵؛ مدن و همکاران، ۲۰۱۷). برای نمونه، متلاک (۲۰۱۱) برای بررسی نمود و انگیزش مفهومی آن سه آزمایش انجام داد. در این آزمایش‌ها جمله‌هایی با نمود تام و ناقص طراحی شدند و از آزمودنی‌ها خواسته شد، جمله‌ها را بخوانند و در ادامه آن‌ها جمله‌ای بنویسند، به‌عنوان مثال: «هنگامی که جان به مدرسه می‌رفت/رفت...». از نتایج چنین برآمد که نمود ناقص موجب شده تا رویدادهای بیشتری در ادامه شرح داده شوند، در حالی که جملات با نمود تام معمولاً به یک رویداد ختم شدند. پژوهشگران نتیجه گرفتند که نمود ناقص موجب مفهوم‌سازی‌های بیشتر می‌شود. همچنین مقایسه فراوانی افعال حرکتی نسبت به افعال ادراکی نشان داد که در جملات با نمود ناقص، رویداد بعدی بیشتر با افعال حرکتی ظاهر می‌شود. در نتیجه نمود ناقص موجب مفهوم‌سازی بیشتر رویدادهای حرکتی می‌شود. در حوزه درک متن، سالومون و همکاران (۲۰۱۳) تأثیر نمود دستوری را بر ساخت مدل ذهنی هنگام حل مسائل مختلف بررسی کردند. آنها دریافتند نمود فعل در عبارتی که برای توصیف یک مسئله به کار می‌رود، بر شیوه رسیدن مخاطبان به راه‌حل مسئله تأثیرگذار است. برای مثال، در یکی از آزمون‌ها به آزمودنی‌ها درباره خانمی گفته می‌شود که در حال حرکت در شهر است و قوانین راهنمایی و رانندگی را رعایت نمی‌کند. در پاسخ به این پرسش که چگونه وی این کار را بدون جریمه شدن انجام می‌دهد، آزمودنی‌هایی که روایت را با نمود ناقص خوانده بودند نسبت به آنهایی که روایت را با نمود تام خوانده بودند، توانستند به مسئله پاسخ صحیح

1. Source

2. Goal

بدهند: اینکه وی با پای پیاده در شهر می‌گشته است. در پژوهشی دیگر، شریل و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی اثرگذاری نمود دستوری فعل بر تصمیم‌گیری‌های حقوقی و قانونی پرداختند. آنها پیش‌بینی کردند با توجه به اینکه اطلاعات ارائه‌شده در مجامع حقوقی بیشتر در قالب گفتمان است، بنابراین علاوه بر عوامل مختلفی که احکام قانونی و قضاوت‌های حقوقی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، مفاهیم دستوری از جمله نمود فعل می‌توانند در بازنمایی ذهنی صحنه جرم و وقایع و نیز بر تصمیم‌گیری‌های قانونی تأثیر داشته باشند. این پژوهشگران برای بررسی فرضیه خویش چهار آزمایش انجام دادند که در آن‌ها برای آزمودنی‌ها شرح وقایع یک جنایت ارائه می‌شد. آنها با تغییر نمود دستوری از آزمودنی‌ها خواستند تا تصمیم بگیرند که قتل از نوع درجه یک بوده یا درجه دو و همچنین اعلام کنند چه عاملی در تصمیم آنها مؤثر بوده است. نهایتاً یافته‌های ایشان نشان داد که مفاهیم دستوری مانند زمان و نمود بر چگونگی بازنمایی ذهنی صحنه جرم مؤثر است و در تصمیم‌گیری‌های حقوقی و قانونی به صورت غیرمستقیم اثر دارد.

دسته دیگری از پژوهش‌های تجربی، به بررسی شیوه مرجع‌یابی و تفسیر ضمائر در گفتمان می‌پردازد (مثلاً، گرنزباخر و هارگریوز، ۱۹۸۸؛ استیونسون و همکاران، ۱۹۹۴؛ آرنولد، ۲۰۰۱؛ رود و همکاران، ۲۰۰۶؛ فرتی و همکاران، ۲۰۰۹). گرنزباخر و هارگریوز (۱۹۸۸) سوگیری بیان نخست را در تفسیر ضمائر مبهم مطرح می‌کنند و معتقدند انتخاب نخستین سازه بیان‌شده در جمله که معمولاً فاعل جمله است به‌عنوان مرجع ضمیر مبهم جمله بعد محتمل‌تر است. یکی دیگر از مطالعات اولیه انجام‌شده در مورد تفسیر ضمائر و بازنمایی ذهنی رویداد مربوط به پژوهش استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) است. آنها با هدف بررسی اثر نقش‌های معنایی بر تفسیر ضمائر، آزمون‌هایی طراحی و پیش‌بینی کردند که بر اساس پردازش بالا به پایین، شنونده قبل از اینکه حتی با ضمیر مواجه شود یکی از مرجع‌های محتمل را برجسته‌تر بازنمایی می‌کند. نتایج تحقیقات آنها نشان می‌دهد که نقش‌های معنایی در بازنمایی ذهنی رویداد بسیار برجسته هستند و نقش مهمی در تفسیر ضمائر دارند. آرنولد (۲۰۰۱) نیز در پژوهشی نقش‌های معنایی مبدأ و هدف را در افعال انتقال مالکیت در زبان انگلیسی مورد بررسی قرار داده و پیش‌بینی می‌کند که نقش دستوری و نقش معنایی با هم و بر هم اثر داشته باشند. نتایج حاصل از پژوهش ایشان نشان داد که نقش دستوری بر انتخاب مرجع اثر دارد، نقش معنایی هدف بیشتر مورد ارجاع قرار می‌گیرد و میان نقش دستوری و نقش معنایی تعامل وجود دارد. آرنولد نتیجه می‌گیرد که علاوه بر تأثیر نقش معنایی، وجود نقطه پایان منجر به تمایل بیشتر برای ترجیح فاعل به‌عنوان مرجع ضمیر می‌شود. رود و همکاران (۲۰۰۶) ابتدا به مرور طرح نظریه استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) پرداخته و

دو فرضیه نقش معنایی و ساختار رویداد^۱ را در تفسیر ضمیر مطرح می‌کنند. بر اساس فرضیه استیونسون و همکاران ترجیح هدف به‌عنوان مرجع ضمیر با توجه به نظریه نقش معنایی، بیشتر از مبدأ بوده و همچنین در برخی موارد ساختار رویداد و داشتن نقطه پایان رویداد نیز هدف را برجسته‌تر از مبدأ خواهد کرد. رود و همکارانش با استفاده از نمود فعل به بررسی فرضیه مبتنی بر نقش معنایی استیونسون و همکارانش پرداختند و با دست‌کاری نمود دستوری میزان برجستگی مرجع در جایگاه هدف و مبدأ را مورد بررسی قرار دادند. ایشان برای انجام پژوهش، از آزمایش تکمیل داستان و همچنین افعالی با مفهوم انتقال مالکیت استفاده کردند چراکه افعال با مفهوم انتقال مالکیت دارای نقطه پایان مشخص هستند. نتیجه پژوهش حاکی از حساس بودن ضمیر به نمود فعل بود. در حالتی که نمود فعل تام بود، ارجاع به هدف و مبدأ تقریباً برابر بود. در حالی که در افعال ناقص انتخاب مبدأ به‌عنوان مرجع افزایش می‌یافت. رود و همکاران با رد نظریه استیونسون و همکاران، نتیجه گرفتند که تفسیر ضمیر تحت تأثیر ساختار رویداد است و نه نقش معنایی. در زبان فارسی، پژوهش‌ها در حوزه نمود عمدتاً به لحاظ نظری صورت گرفته (مثلاً استاجی، ۱۳۸۵؛ نغزگوی کهن، ۱۳۸۹؛ رضایی، ۱۳۹۱؛ چراغی و کریمی دوستان، ۱۳۹۲؛ انوشه، ۱۳۹۸) و به نظر می‌رسد غیر از پژوهشی اخیر (نک: گلشائی و اینسرا، ۲۰۲۱)، تحقیقات روان-زبان‌شناختی در مورد پردازش نمود دستوری در زبان فارسی موجود نیست. گلشائی و اینسرا (۲۰۲۱) با استفاده از روش ردیابی ماوس^۲ و آزمون اعتبارسنجی جمله-تصویر^۳ نشان دادند که در جملات فارسی دارای نمود ناقص (مثلاً سارا کدوها را قاچ می‌کند) در مقایسه با جملات دارای نمود کامل (سارا کدوها را قاچ کرده است) آزمودنی‌ها بیشتر احتمال دارد به اشتباه تصور کنند که ابزار تلویحی انجام کنش (چاقو) در جمله بیان شده است. آنها این یافته را این‌گونه تفسیر کردند که نمود ناقص اجازه دسترسی به جزئیات رویداد از جمله ابزار انجام کنش را بیش از نمود کامل می‌دهد و به این ترتیب آزمودنی‌ها به اشتباه تصور کرده‌اند که ابزار انجام کنش در جمله ذکر شده است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. نمود دستوری در فارسی

مطالعات نظری جدید در زبان فارسی، گرایش دستورهای سنتی در عدم تمایز مفهوم نمود از زمان را اصلاح کرده و قائل به تمایز میان نمود ناقص و تام است (نک: رضایی، ۱۳۹۱). یکی از ویژگی‌های نمود ناقص در زبان فارسی، دلالت بر سه مفهوم استمرار، تکرار و عادت است. برخی از دستورنویسان و زبان‌شناسان مفهوم استمرار را با تکرار و

-
1. event structure
 2. mouse tracking
 3. sentence-picture verification task

عادت خلط کرده‌اند (مثلاً ناتل خانلری، ۱۳۶۶؛ شریعت، ۱۳۶۴؛ قریب و همکاران، ۱۳۶۳). از سوی دیگر، برخی زبان‌شناسان نظیر ماهوتیان (۱۳۸۳) مفهوم استمرار، عادت و تکرار را از یکدیگر متمایز کرده‌اند. پیچیدگی‌های مفهومی نمود ناقص در زبان فارسی در کارکردهای تکواژ «می-»، به‌عنوان تظاهر صوری نمود ناقص، نیز خود را نشان می‌دهد. در واقع، پیشوند «می-» که به ریشه در افعال زبان فارسی اضافه می‌شود، می‌تواند بسته به بافت و نوع فعل، بیانگر هر سه مفهوم استمرار، عادت یا تکرار باشد. مثال‌های زیر به ترتیب بیانگر مفهوم استمرار، عادت و تکرار هستند (رضایی، ۱۳۹۱):

(۱) وقتی تو رسیدی من مطالعه می‌کردم.

(۲) تابستان هر روز ساعت ۷ سر کار می‌رویم.

(۳) هر نکته را ده بار برایش توضیح می‌دادم ولی نمی‌فهمید.

بسیاری از زبان‌شناسان معتقدند که مفهوم استمرار در پیشوند «می-» رو به ضعف گراییده، از این‌رو در بیشتر موارد برای اینکه استمرار رویداد فعل نشان داده شود، نیاز به استفاده از قیودی نظیر «الان» یا فعل کمکی^(۳) «داشتن» است (رضایی، ۱۳۹۱). فعل «داشتن» در فارسی امروز علاوه بر معنای مالکیت، بر اثر فرایند دستوری‌شدگی، معنای نمودی نیز یافته است (نک: استاجی، ۱۳۸۵). برای نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(۴) الان تلویزیون نگاه می‌کنم.

(۵) دارم تلویزیون نگاه می‌کنم.

در پژوهش حاضر، طبق نظر کامری (۱۹۷۶)، نمود ناقص در برابر نمود تام تعریف شده و در نمود ناقص تمایز بین مفاهیم استمرار، تکرار و عادت مدنظر نبوده است. برای تمایز معنی استمرار از سایر معانی نمود ناقص، از فعل کمکی «داشتن» استفاده شده و به آن «نمود ناقص استمراری» (نغزگوی کهن، ۱۳۸۹) اطلاق شده است. برای نمود تام در فارسی، صورت گذشته ساده فعل در نظر گرفته شد که نشانگر پایان رویداد فعل در گذشته است (رضایی، ۱۳۹۱).

۲-۳. عوامل مؤثر بر تفسیر ضمائر

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر نمود دستوری بر شیوه تفسیر ضمائر مبهم است؛ اما پیش از پرداختن به تأثیر نمود و ساختار رویداد بر تفسیر ضمائر مبهم، نیاز است بعضی از نظریه‌های رقیب در حوزه تفسیر ضمائر مبهم معرفی شوند. در پژوهش‌های روان‌زبان‌شناختی پردازش متن، تفسیر ضمائر عمدتاً مبتنی بر دو رویکرد عمده بوده است. در یک رویکرد عوامل سطحی صرفی نحوی (نظیر فاعل بودن، بیان نخست، غیره) نقش اصلی را در تفسیر ضمائر ایفا می‌کنند و در رویکرد دیگر این فرایندهای عمیق‌تر گفتمانی (نظیر ساختار رویداد) هستند که بر تفسیر ضمائر تأثیر می‌گذارند (رود و همکاران، ۲۰۰۶).

۳-۲-۱. سوگیری بیان نخست

در تحقیقاتی که درباره تفسیر ضمائر صورت گرفته نشان داده شده که بیان شدن سازه‌های به‌عنوان نخستین سازه در جمله (بیان نخست) که معمولاً نقش دستوری فاعل را نیز دارد، محتمل‌ترین مرجع برای ارجاع ضمیر است. برای نمونه، گرنزباخر (۱۹۸۹) نشان داده عنصری که در جایگاه نخست در جمله بیان می‌شود، به‌عنوان مرجع ضمیر قابل‌دسترس‌تر است. یافته‌های آرنولد (۱۹۹۸) نیز با بررسی پیکره‌ای از کتاب‌های کودکان نشان می‌دهد که ضمائر فاعلی سوم شخص در ۶۴٪ موارد با فاعل جمله قبل هم‌مرجع هستند. تحقیقات دیگر هم نشان داده‌اند که بزرگسالان هم به این الگو حساس هستند و معمولاً انتظار دارند ضمائر با فاعل جمله قبل هم‌مرجع باشند (مثلاً آرنولد و همکاران، ۲۰۰۰؛ کراولی و استیونسون، ۱۹۹۰؛ کراولی و همکاران، ۱۹۹۰)؛ بنابراین طبق پیش‌بینی سوگیری بیان نخست، مرجع ضمیر مبهم he در جمله (۶)، Skinner خواهد بود:

6) Skinner retired before Chomsky. He wrote many books.

[اسکینر قبل از چامسکی بازنشسته شد. او کتاب‌های بسیاری نوشت.]

۳-۲-۲. ترجیح نقش معنایی

نقش‌های معنایی (فیلمور، ۱۹۶۸؛ جکنداف، ۱۹۷۲) به توصیف مشارکان مفهومی یک رویداد می‌پردازد که مستقل از بازنمایی دستوری آنها در جمله است. پژوهشگران مختلف فهرست‌های متفاوتی از شمار نقش‌های معنایی را ارائه کرده‌اند که برخی از متداول‌ترین این نقش‌ها، کنشگر، کنش‌پذیر، مبدأ و هدف هستند. برخی از پژوهش‌ها اثر ترجیح نقش معنایی را در تفسیر ضمائر مبهم نشان داده‌اند. برای مثال، استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) با طراحی و اجرای آزمون‌های تکمیل داستان، تأثیر نقش‌های معنایی را بر تفسیر ضمائر نشان می‌دهند. استیونسون و همکارانش برای تمایز میان اثر بیان نخست و نقش معنایی، دو نسخه از یک رویداد را جمله‌بندی کردند که موجب جابجایی نقش‌های معنایی به لحاظ روساختی می‌شد:

7. A) John passed the comic to Bill. He _____

[جان مجله مصور را به بیل داد. او _____]

B) Bill seized the comic from John. He _____

[بیل مجله مصور را از جان گرفت. او _____]

به این ترتیب زمینه برای تمایز اثر بیان نخست و نقش معنایی مهیا می‌شود. به این صورت که چنانچه تفسیر ضمیر مبهم he تحت تأثیر سوگیری بیان نخست قرار گیرد، مرجع آن در جمله نخست John و در جمله دوم، Bill خواهد بود، یعنی نخستین سازه‌ای که در جمله آمده است و نقش فاعل جمله را دارد؛ اما اگر تفسیر ضمیر he تحت تأثیر نقش معنایی قرار گیرد، مرجع آن در هر دو جمله صرف‌نظر از جایگاه ابتدایی یا انتهایی آن یکسان خواهد بود. به عبارت دیگر اگر آزمودنی‌ها نقش معنایی مبدأ را به‌عنوان مرجع he ترجیح دهند، در هر دو جمله مرجع John را برای آن انتخاب خواهند

کرد؛ اما چنانچه نقش معنایی هدف را به‌عنوان مرجع he ترجیح دهند، در هر دو جمله مرجع Bill را انتخاب خواهند کرد. یافته‌های استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) نشان داد آزمودنی‌ها نقش معنایی هدف را به مبدأ ترجیح دادند. هر چند سوگیری بیان نخست هم در داده‌هایشان مشاهده شد اما اثر نقش‌های معنایی پررنگ‌تر بود. این یافته‌ها به‌طور کلی ناهمسو با یافته‌هایی تفسیر شده که اثر سوگیری بیان نخست را نشان داده بودند (مثلاً کراولی و همکاران، ۱۹۹۰؛ گرنزباخر و هارگریوز، ۱۹۸۸). استیونسون و همکارانش دو تبیین را برای این یافته‌ها ارائه دادند. یک تبیین مبتنی بر تأثیر نقش معنایی در تفسیر ضمائر که نقش معنایی هدف را بر مبدأ ترجیح داده و تبیین دوم مبتنی بر تأثیر ساختار رویداد که طبق آن انتخاب نقش معنایی هدف به دلیل تمرکز بر وضعیت پایانی رویداد قبلی به‌واسطه استفاده از افعال انتقال مالکیت صورت گرفته است. در واقع یافته‌های استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) قادر به تمایز بین این دو تبیین نبود. در ادامه، پژوهش رود و همکاران (۲۰۰۶) بود که توانست اثر ترجیح نقش‌های معنایی و ساختار رویداد را از یکدیگر تفکیک کند.

۳-۲-۳. اثر ساختار رویداد

هر رویداد حاوی اطلاعات مختلف از جمله اطلاعات زمانی است. رویدادها در زمانی خاص رخ می‌دهند و ممکن است برای مدتی طول بکشند. یکی از سازوکارهای زبان‌ها برای بیان اینکه رویدادی در حال انجام است یا به پایان رسیده، استفاده از مفهوم نمود دستوری است. زبان‌های دنیا معمولاً بین نمود تام و ناقص تمایز قائل می‌شوند. همان‌گونه که پیشتر گفته شد، زبان‌شناسان با مطالعه بر روی زبان‌های مختلف استدلال کرده‌اند که نمود ناقص توجه را به ساختار درونی رویداد فعل جلب می‌کند و به لحاظ شناختی جزئیات وقوع رویداد را برجسته می‌کند (کامری، ۱۹۷۶؛ دوتی، ۱۹۸۶). در مقابل، نمود تام تمرکز را بر کل رویداد قرار می‌دهد بدون اینکه جزئیات رویداد را برجسته کند. مفهوم زمان و نمود هر چند مفاهیمی مرتبط با یکدیگر هستند، اما نباید این دو مفهوم را با یکدیگر خلط کرد. زمان فعل دلالت بر زمان رویداد فعل در یکی از سه شق گذشته، حال و آینده دارد، در حالی که نمود فعل بر کیفیت انجام رویداد از نظر کامل شدن یا ناقص بودن دلالت دارد. برای تفکیک ترجیح نقش‌های معنایی از اثر ساختار رویداد در تفسیر ضمائر، رود و همکاران (۲۰۰۶) از مفهوم نمود دستوری استفاده کردند. آنها از آزمون تکمیل داستان بر اساس پژوهش استیونسون و همکاران (۱۹۹۴) استفاده کردند و جملات ساده‌ای را با افعال انتقال مالکیت ساختند تا آزمودنی‌ها بخش دوم آنها را تکمیل کنند. آنها دو نسخه از یک جمله انتقال مالکیت را ساختند و فقط نمود دستوری فعل را دست‌کاری کردند. برای مثال، آنها جملات (۸) را به آزمودنی‌ها دادند:

8. A) John handed a book to Bob. He _____ (نمود تام)

[جان کتاب را به باب داد. او _____]

B) John was handing a book to Bob. He _____ (نمود ناقص)

[جان کتاب را به باب می‌داد. او _____]

چنانچه تفسیر ضمیر he تحت تأثیر نقش معنایی هدف قرار گیرد، در هر دو جمله، Bob با ضمیر he هم مرجع تفسیر خواهد شد؛ اما چنانچه تفسیر ضمیر he تحت تأثیر ساختار رویداد واقع شود، تغییر نمود دستوری تفاوت معنی‌داری در هم مرجعی he با نقش معنایی هدف یا مبدأ پدید خواهد آورد. یافته‌های رود و همکاران (۲۰۰۶) این پیش‌بینی دوم را تأیید کرد. در واقع، تفسیر ضمیر مبهم در جملاتی که دارای نمود تام بود بیش از جملاتی که دارای نمود ناقص بود معطوف به هدف قرار گرفت.

۳-۳. روابط گفتمانی

رود (۲۰۰۸) به نقل از کالر (۲۰۰۲) اظهار می‌دارد که انواع مختلف استراتژی‌های تفسیر ضمائر که در مطالعات روان‌شناسی زبان به آن‌ها اشاره شده است، به صورت گسترده تحت تأثیر فرایند ایجاد پیوستگی در گفتمان هستند. وی روابط پیوستگی را بر اساس دسته‌بندی هابز (۱۹۹۰) به سه دسته تقسیم می‌کند: رابطه علت و معلولی، رابطه شباهت و رابطه وابستگی. رود در ادامه بر اساس مدل پیوستگی کالر، شش رابطه پیوستگی گفتمان را که زیرمجموعه روابط گفتمانی هابز است، معرفی می‌کند. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر نیز از این روابط استفاده خواهیم کرد، در ادامه معرفی و توصیف این رابطه‌ها به نقل از رود (۲۰۰۸) ارائه خواهد شد.

۳-۳-۱. رابطه توضیحی (Explanation)

رابطه توضیحی اولین رابطه زیرمجموعه علت و معلولی به شمار می‌رود. در این رابطه، جمله بعدی به‌عنوان توضیح و تفسیری برای جمله قبل در نظر گرفته می‌شود (جمله ۹). جملات دارای رابطه توضیحی را می‌توان با واژه‌های ربطی مانند «زیرا» به هم مرتبط کرد.

9) Matt passed a Sandwich to David. He didn't want David to Starve.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. او نمی‌خواست که دیوید از گرسنگی بمیرد.]

۳-۳-۲. رابطه نتیجه (Result)

در این رابطه گفتمانی که با واژه‌های ربطی مانند «بنابراین، در نتیجه، پس» ارتباط جملات برقرار می‌شود، جمله دوم اثر و نتیجه جمله قبل است. به این معنی که علت در جمله اول و اثر و معلول در جمله دوم نمود پیدا می‌کند. این رابطه دومین رابطه زیرمجموعه رابطه علت و معلول به شمار می‌رود (مثال ۱۰).

10) Matt Passed a Sandwich to David. He said thanks.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. او تشکر کرد.]

۳-۳-۳. رابطه انتظارات نقض شده (Violated-Expectation)

آخرین زیرمجموعه رابطه علت و معلول، رابطه‌ای است که در آن تقابل یک رویداد با رویداد مورد انتظار رخ می‌دهد (مثال ۱۱). در این رابطه از واژه‌های ربطی مثل «اما» با این حال، با این وجود» استفاده می‌شود.

11) Matt Passed a Sandwich to David. He wanted it for himself though.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. هرچند او آن را برای خودش می‌خواست.]

۳-۳-۴. رابطه موازی (Parallel)

این رابطه از دسته روابط شباهت است. در این رابطه مجموعه‌ای از خصایص مشترک یا متضاد بین پاره‌گفتارها موجب ارتباط جملات می‌شود (مثال ۱۲). در این رابطه ربط‌دهنده‌هایی چون واژه «همچنین» استفاده می‌شود.

12) Matt Passed a Sandwich to David. He passed him an apple too.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. او یک سیب هم به او داد.]

۳-۳-۵. رابطه جزئیات (Elaboration)

این رابطه نیز همچون رابطه موازی در دسته روابط شباهت از دسته‌بندی هابز است. در این رابطه عناصری از جمله اول با عناصر جمله‌های بعدی رابطه کاملاً یکسان و مشابه دارند و شرح و جزئیات بیشتری برای رویداد جمله اول آورده می‌شود.

13) Matt Passed a Sandwich to David. He did so carefully.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. او خیلی با احتیاط این کار را کرد.]

۳-۳-۶. رابطه پس‌آیند (Occasion)

در این رابطه گفتمانی توالی رویدادها دیده شده و از واژه‌های ربط‌دهنده‌ای چون «بعد» و «و» استفاده می‌شود. در این رابطه به نظر می‌رسد که وضعیت نهایی رویداد اول، وضعیت ابتدایی رویداد دوم تلقی می‌شود.

14) Matt Passed a Sandwich to David. He ate it up.

[مَت ساندویچ را به دیوید داد. او آن را خورد.]

در مدل روابط پیوستگی گفتمان که توسط رود مطرح شد، فرض می‌شود که عناصر و نشانه‌های زبانی دریافت‌شده توسط مخاطب منجر به شکل‌گیری روابط گفتمانی شده و انتظارات کلی‌تر را در مورد روند و مسیر گفتمان ایجاد می‌کند. در این پژوهش نیز نوع روابط گفتمانی تولیدشده توسط آزمودنی‌ها در نمونه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. روش پژوهش

در این پژوهش، برای بررسی تأثیر نمود فعل بر برجستگی مبدأ یا هدف و شیوه مرجع‌یابی ضمائر مبهم، از آزمون تکمیل داستان استفاده شد. داده‌ها پس از جمع‌آوری، با استفاده از آزمون مجذور کای (χ^2) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. پرسشنامه‌ای شامل ۱۸ جمله اصلی و ۲۰ جمله انحرافی تهیه شد. جملات اصلی، شامل افعالی با معنای انتقال مالکیت بودند. با توجه به اینکه نقطه پایان رویداد نقش مهمی در بررسی

پرسش اصلی این پژوهش دارد، از فعل‌های با مفهوم انتقال مالکیت استفاده شد؛ زیرا این گونه افعال می‌توانند انتخاب مرجع از میان «مبدأ» یا «هدف» را نشان دهند که این امر نشان‌دهنده تمرکز بر نقطه پایان یا جزئیات رویداد خواهد بود. بر اساس فرضیه ساختار رویداد، نمودهای تام و ناقص به ترتیب هدف و مبدأ رویداد را برجسته خواهند کرد. همچنین در جملاتی که مبدأ و هدف هم‌مکان^۱ نیستند و احتمال انتقال مالکیت تضمین‌شده نیست، هدف کمتر برجسته خواهد بود؛ اما در فرضیه نقش معنایی، ترجیح هدف یا مبدأ یکسان در نظر گرفته شده و بین دسته‌بندی‌های مختلف فعل از منظر معنایی و غیره تمایزی وجود ندارد. همچنین در بررسی فرضیه برجستگی فاعل یا اثر بیان نخست، استفاده از افعال با ساختار «مبدأ - هدف» امکان بررسی میزان ارجاع به هدف را که در جایگاه فاعل قرار نگرفته فراهم می‌کند. در انتخاب اسامی (مبدأ و هدف) با توجه به خنثی بودن جنسیت ضمیر فاعلی سوم شخص در زبان فارسی، اسم‌ها از هر دو جنسیت انتخاب شدند. اسامی با جنسیت‌های متفاوت به تعداد یکسان انتخاب شدند و در جایگاه مبدأ یا هدف نیز به صورت یکسان قرار گرفتند. در این پژوهش برای بررسی اثرگذاری معنایی فعل‌های استفاده‌شده در جملات اصلی، فعل‌ها بر اساس رود و همکاران (۲۰۰۶) از دو منظر هم‌مکان بودن یا نبودن مبدأ و هدف و همچنین تضمین انتقال مالکیت به سه دسته تقسیم شدند:

۱. فعل‌هایی که در آن‌ها عمل انتقال مالکیت موفقیت‌آمیز بوده و هر دو موضوع فعل (مبدأ و هدف) هم‌مکان هستند. (آوردن، دادن)
۲. فعل‌هایی که دارای تضمین انتقال مالکیت نیستند اما مبدأ و هدف هم‌مکان هستند. (ندانستن، غلتاندن)
۳. فعل‌هایی که دارای تضمین انتقال مالکیت نیستند و موضوع‌های فعل هم‌مکان نیستند. (مخبره کردن، فاکس کردن، ارسال کردن، پست کردن)

در جمله‌های انحرافی، فعل‌ها لزوماً با مفهوم انتقال مالکیت انتخاب نشدند و در این جمله‌ها نیز همانند جمله‌های اصلی، جایگاه نحوی فاعل و مفعول در نظر گرفته شد. دلیل استفاده از جملات انحرافی در این پژوهش، پنهان داشتن جمله‌های اصلی و جلوگیری از لو رفتن اهداف پژوهش نزد آزمودنی بود. برای موازنه سؤالات و جلوگیری از مشاهده یک جمله واحد در نمودهای مختلف، سه مدل پرسشنامه (الف، ب و ج) طراحی شد به طوری که در هر نسخه از پرسشنامه، هر فعل فقط یک‌بار و با نمود متفاوت استفاده شد. در هر پرسشنامه، ۶ جمله با نمود تام، ۶ جمله با نمود ناقص و ۶ جمله با نمود ناقص استمراری گنجانده شدند و توزیع آنها در هر کدام از سه دسته فعلی طبق طرح مربع لاتین انجام شد. جایگاه مبدأ و هدف در تمام جمله‌ها یکسان بود و فقط نمود فعل تغییر می‌کرد. جمله‌های اصلی در بند دوم با ضمیر مبهم «او» آغاز می‌شد و از آزمودنی خواسته می‌شد با توجه به بازنمایی ذهنی خویش از رویداد، ادامه

جمله را کامل کنند. تکمیل جمله دوم مستلزم این امر بود که آزمودنی‌ها درباره مرجع ضمیر مبهم «او» که هم می‌تواند به مبدأ و هم به هدف ارجاع دهد، تصمیم بگیرند. نمونه‌ای از جمله‌های استفاده‌شده در آزمون در زیر مشاهده می‌شود که در آنها «مهدی» به عنوان مبدأ و «مهیار» به عنوان هدف رویداد آمده است:

نمود تام: مهدی آچار را برای مهیار انداخت. او ...

نمود ناقص: مهدی آچار را برای مهیار می‌انداخت. او ...

نمود ناقص استمراری: مهدی داشت آچار را برای مهیار می‌انداخت. او ...

از هر دسته‌بندی فعل، ۶ فعل انتخاب شد و جمعاً ۱۸ فعل در آزمون استفاده شد. در جمله‌های انحرافی فعل‌ها لزوماً مفهوم انتقال مالکیت نداشته و از فعل‌های لازم و متعدی با نمود تام و ناقص استفاده شد. در بند دوم جمله‌های انحرافی لزوماً از ضمیر استفاده نشد، بلکه از واژه‌های ربطی یا قیده‌ها استفاده شد تا ضرب‌آهنگ آزمون از حالت یکنواخت خارج شود. جمله‌های اصلی و انحرافی به صورت پراکنده در پرسشنامه توزیع شده و از هر نسخه پرسشنامه تعداد ۲۵ عدد و در مجموع ۷۵ عدد پرسشنامه برای تحلیل جمع‌آوری شد. از آزمودنی‌ها خواسته شد هر پرسش را به صورت جداگانه در نظر بگیرند و رویداد هر جمله را با جمله‌های قبل و بعدش مرتبط نکنند. در این پژوهش همچنین رابطه نمود دستوری و انتخاب نوع پیوستگی گفتمانی از سوی آزمودنی‌ها بررسی شد. نوع رابطه پیوستگی انتخاب‌شده بین دو جمله می‌تواند نشانگر بازنمایی ذهنی آن جمله باشد. هنگامی که رویدادی کامل شده و دارای نقطه پایان است، پیش‌بینی می‌شود که رویداد مورد انتظار، این سؤال است که بعد چه شد؟ مثلاً جمله زیر:

(۱۵) فرنگیس کتاب را به جمشید هدیه داد. او کتاب را گرفت و از فرنگیس تشکر کرد.

از سوی دیگر در رویدادی که در حال انجام است، رویداد مورد انتظار بعدی رویدادی است که علت، توضیح یا تفسیر رویداد قبل باشد. مثلاً در جمله:

(۱۶) فرنگیس داشت کتاب را به جمشید هدیه می‌داد. او می‌خواست جمشید هم آن کتاب را بخواند.

بنابراین در مرحله بعد، روابط پیوستگی گفتمان مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به اینکه آزمودنی هنگام نوشتن ادامه جمله، بازنمایی ذهنی از رویداد ارائه‌شده در جمله قبل را خواهد ساخت و با توجه به اینکه انتخاب رابطه گفتمانی به عهده آزمودنی بود، در جمله‌ها از واژه‌های ربطی مانند (پس، چون، بنابراین، که، و غیره) استفاده نشد تا انتخاب رابطه‌ها تأثیر گرفته از عوامل دیگر درون جمله به‌ویژه نمود فعل باشد. آزمودنی‌های پژوهش ۷۵ نفر فارسی‌زبان با تحصیلات بالای دیپلم بودند که از این تعداد ۲۷ نفر زن و ۴۸ نفر مرد بودند. بازه سنی آزمودنی‌ها بین ۲۰ تا ۵۵ سال بود. آزمودنی‌ها در محیطی آرام و به صورت نشست‌پوشته پرسشنامه را پر کردند. قبل از شروع آزمون،

آزمودنی‌ها اطلاعات فردی خود (نظیر سن، تحصیلات، جنسیت) را در صفحه اول پرسشنامه نوشتند و توضیحات لازم در مورد آزمون را خواندند. در توضیحات به آزمودنی‌ها گفته شد که پس از خواندن هر جمله، طبیعی‌ترین جمله‌ای که به ذهن‌شان می‌آید را برای تکمیل بخش دوم هر جمله ارائه دهند. در حین آزمایش در صورتی که آزمودنی توجه لازم و کافی به آزمون را نداشت و یا پاسخ غیرمرتبط به سؤال‌ها می‌داد از آزمون حذف و فرد دیگری جایگزین می‌شد. پس از پایان هر آزمون، تعداد ارجاع به مبدأ یا هدف در هر پرسشنامه شمارش و یادداشت شد. برای جلوگیری از بروز ابهامات احتمالی در تشخیص ارجاع ضمائر به هدف یا مبدأ، در انتهای آزمون و پس از بررسی اولیه پرسشنامه از آزمودنی‌ها خواسته شد تا مرجع ضمیر مبهم را در جمله‌های دارای ابهام، مشخص کنند. در نهایت، میزان ارجاع به مبدأ و هدف در نمود تام، ناقص و ناقص استمراری شمارش و مقایسه شد.

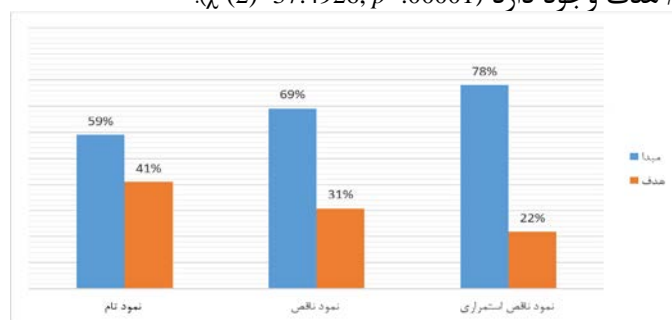
۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از گردآوری و یکپارچه‌سازی داده‌ها، فراوانی میزان ارجاعات ضمیر به مبدأ یا هدف شمرده شدند. نتایج نشان داد در نمود تام فعل و با توجه به تمرکز بر نقطه پایان رویداد، تعداد ارجاع به هدف در مقایسه با نمود ناقص و ناقص استمراری، بیشتر رخ داده است. در جمله‌های دارای نمود ناقص و ناقص استمراری، با توجه به تمرکز بیشتر بر جزئیات رویداد، تعداد ارجاع به مبدأ بیشتر بوده است. در نمونه‌های زیر شیوه تکمیل بخش دوم جملات توسط آزمودنی‌ها مشاهده می‌شود:

(۱۷) آقای احمدی اختاریه را به خانم رجبی ابلاغ کرد. او اختاریه را گرفت. (نمود تام)

(۱۸) آقای احمدی داشت اختاریه را به خانم رجبی ابلاغ می‌کرد. او مأمور پست بود. (نمود ناقص استمراری)

با توجه به نمودار ۱، ۴۱٪ ارجاع به هدف در نمود تام، ۳۱٪ در نمود ناقص و ۲۲٪ در نمود ناقص استمراری صورت گرفته است. این درحالی است که ارجاع به مبدأ در نمود ناقص استمراری به میزان ۷۸٪، در نمود ناقص ۶۹٪ و در نمود تام به میزان ۵۹٪ است. آزمون مجذور کای نشان داد که رابطه معنی‌داری بین نمود دستوری فعل و انتخاب مبدأ/هدف وجود دارد ($\chi^2(2)=37.4926, p=0.00001$).

نمودار ۱. مقایسه کلی تأثیر نمود فعل بر انتخاب هدف و مبدأ

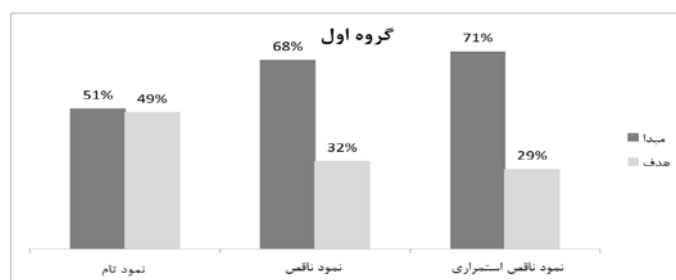
شواهد ارائه شده در زبان فارسی تأیید می‌کنند که نمود دستوری بر برجستگی هدف به‌عنوان مرجع ضمیر مؤثر بوده و رابطه معنی‌دار بین نمود تام و انتخاب هدف دیده می‌شود. در مقابل، نمود دستوری ناقص استمراری با تأکید بیشتر بر ساختار درونی رویداد و ارائه اطلاعات بیشتر از جزئیات رویداد منجر به برجستگی کمتر هدف شده است. مقایسات چندگانه (جدول ۱) نشان می‌دهد که رابطه نمود و ارجاع به مبدأ/هدف در همه مقایسه‌های دوبه‌دو معنی‌دار بوده است.

جدول ۱. مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای بدون دسته‌بندی افعال با اعمال تصحیح بونفرونی

مقایسات چندگانه	P	معنی‌داری در سطح $\alpha = 0.0166$ (تصحیح بونفرونی)
تام-ناقص	۰/۰۰۱۴	*
تام-ناقص استمراری	۰/۰۰۰۰	*
ناقص-ناقص استمراری	۰/۰۰۳۰	*

۵-۱. افعال دسته اول: مبدأ و هدف هم‌مکان - تضمین انتقال مالکیت

در این بخش پرسش این است که آیا معنای واژگانی فعل در تضمین قطعی انتقال مالکیت و هم‌مکان بودن موضوع‌های فعل در انتخاب هدف تأثیرگذار است؟ همان‌طور که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود در نمود تام، انتخاب مبدأ و هدف با درصد نزدیک به هم (۵۱٪ مبدأ و ۴۹٪ هدف) صورت گرفته است. با این حال در نمود ناقص و نمود ناقص استمراری انتخاب هدف با درصدهای کمتر (۳۲٪ در نمود ناقص و ۲۹٪ در نمود ناقص استمراری) و با اختلاف نسبت به نمود تام رخ داده است. همچنین ارجاع به مبدأ در نمودهای ناقص و ناقص استمراری افزایش یافته است. از آزمون مجذور کای برای بررسی معنی‌دار بودن این تفاوت استفاده شد که نشان‌دهنده تأثیر معنی‌دار نمود بر انتخاب مبدأ/هدف در دسته‌های معنایی مختلف فعل بود ($\chi^2(2) = 16.2172, p = 0.000301$).

نمودار ۲. تأثیر نمود فعل بر اساس افعال دسته اول (مبدأ و هدف هم‌مکان-تضمین انتقال مالکیت)

با توجه به نمودار ۲، میزان بالای ارجاع به مبدأ را می‌توان این‌گونه تفسیر کرد که مبدأ به‌طور کلی در مقایسه با هدف دارای برجستگی بسیار بالایی بوده است. همچنین به نظر می‌رسد در نمود تام، تضمین انتقال مالکیت و هم‌مکان بودن مبدأ و هدف در جمله‌هایی

نظیر جملات (۱۹) و (۲۰) منجر به اثرگذاری بیشتر نمود تام شده و میزان ارجاع به هدف را بیشتر کرده است.

(۱۹) الهام سید مواد غذایی را به احمد تحویل داد. او تشکر کرد.

(۲۰) الهام سید مواد غذایی را به احمد تحویل داد. او هر کدام از مواد غذایی را در جای خودش گذاشت.

با توجه به جدول ۲ که نتایج حاصل از مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای در افعال دسته اول را نشان می‌دهد، میزان ارجاع به مبدأ/هدف در مقایسه بین نمود تام و نمودهای ناقص معنی‌دار بوده اما بین نمود ناقص و ناقص استمراری معنی‌دار نبوده است.

جدول ۲. مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای افعال دسته اول با اعمال تصحیح بونفرونی

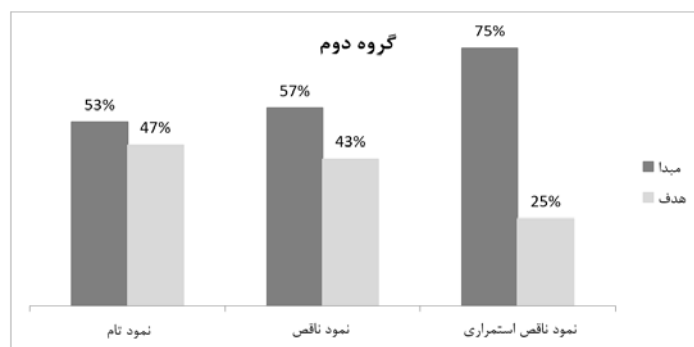
مقایسات چندگانه	<i>P</i>	معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/0166$ (تصحیح بونفرونی)
تام-ناقص	۰/۰۰۱۶	*
تام-ناقص استمراری	۰/۰۰۰۲	*
ناقص-ناقص استمراری	۰/۵۸۱۲	

۵-۲. افعال دسته دوم: مبدأ و هدف هم‌مکان - عدم تضمین انتقال مالکیت

داده‌های به‌دست‌آمده در گروه دوم در نمودار ۳ ارائه شده است. نتایج شمارش داده‌ها در این گروه در مقایسه با گروه اول نشان‌دهنده کمتر شدن میزان برجستگی هدف نسبت به مبدأ است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، ارجاع به هدف در نمود تام به ۴۷٪ کاهش پیدا کرده است. همچنین در نمود ناقص و ناقص استمراری نیز با کاهش ارجاع به هدف مواجه هستیم که به نظر می‌رسد در نمود ناقص استمراری معنی‌دار است. میزان ارجاع به هدف در نمود ناقص ۴۳٪ و در ناقص استمراری ۲۵٪ است. جمله‌های زیر نمونه‌ای از جملات تکمیل‌شده این گروه است:

(۲۱) مهدی آچار را برای مهیار انداخت. او فکر نمی‌کرد آچار به سر مهیار بخورد.

(۲۲) زهره جاروبرقی را به طرف منوچهر هل داد. او با ناراحتی از منوچهر خواست خانه را جارو بزند.

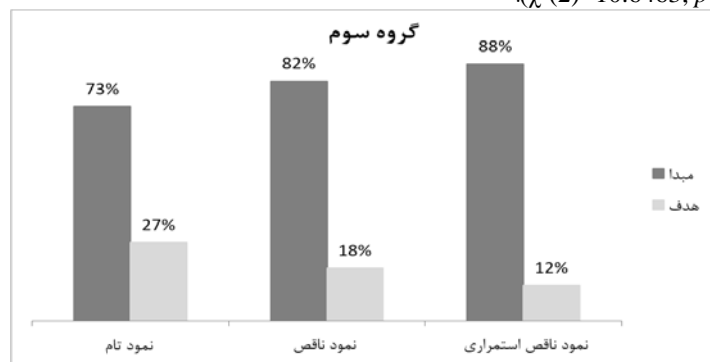
نمودار ۳. تأثیر نمود فعل بر اساس افعال دسته دوم (مبدأ و هدف هم‌مکان-عدم تضمین انتقال مالکیت)

نتایج آزمون مجذور کای در این گروه نیز نشان می‌دهد در گروه دوم از دسته‌های معنای فعل، تأثیر نمود بر انتخاب مبدأ یا هدف معنی‌دار بوده است، $(\chi^2(2)=16.3376, p=.000283)$ همچنین مقایسات چندگانه در جدول ۳ نشان می‌دهد تفاوت ارجاع به مبدأ/هدف فقط بین نمود تام و ناقص استمراری و نیز بین نمود ناقص و ناقص استمراری معنی‌دار بوده است.

جدول ۳. مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای افعال دسته دوم با اعمال تصحیح بونفرونی

مقایسات چندگانه	p	معنی‌داری در سطح $\alpha=0.0166$ (تصحیح بونفرونی)
تام-ناقص	۰/۴۸۵۹	
تام-ناقص استمراری	۰/۰۰۰۱*	*
ناقص-ناقص استمراری	۰/۰۰۱۵*	*

۵-۳. افعال دسته سوم: مبدأ و هدف غیرهم‌مکان - عدم تضمین انتقال مالکیت در گروه سوم جمله‌هایی انتخاب شده که در آنها معنای واژگانی فعل فاقد تضمین انتقال مالکیت بوده و مبدأ و هدف هم‌مکان نبودند. همان‌طور که در نمودار ۴ مشاهده می‌شود ارجاع به هدف در گروه سوم نسبت به گروه اول به‌طور محسوسی کاهش یافته - است. در گروه سوم از افعال، ارجاع به هدف در نمود تام ۲۷٪، در نمود ناقص ۱۸٪ و در نمود ناقص استمراری ۱۲٪ است. در مقایسه با هدف، نتایج نشان می‌دهد که انتخاب مبدأ نسبت به گروه اول افزایش داشته است و در نمود تام ۷۳٪، نمود ناقص ۸۲٪ و ناقص استمراری ۸۸٪ ارجاع به مبدأ صورت گرفته است. آزمون مجذور کای در مورد گروه سوم نیز تفاوت معنی‌دار تأثیر نمود فعل بر انتخاب هدف یا مبدأ را نشان می‌دهد $(\chi^2(2)=10.6463, p=.004877)$.

نمودار ۴. تأثیر نمود فعل بر اساس افعال دسته سوم (مبدأ و هدف غیرهم‌مکان - عدم تضمین انتقال مالکیت) همچنین مقایسات چندگانه نمودهای مختلف در افعال دسته سوم نشان می‌دهد که تفاوت انتخاب مبدأ/هدف فقط بین دو نمود تام و ناقص استمراری معنی‌دار بوده است (جدول ۴).

جدول ۴. مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای افعال دسته سوم با اعمال تصحیح بونفرونی

مقایسات چندگانه	<i>P</i>	معنی‌داری در سطح $\alpha=0.0166$ (تصحیح بونفرونی)
تام-ناقص	۰/۰۷۱۵	
تام-ناقص استمراری	۰/۰۰۱۲	*
ناقص-ناقص استمراری	۰/۱۴۵۶	

مقایسه نتایج دسته‌بندی فعل‌ها که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، نشان از آن دارد که ترجیح هدف بر اساس میزان تضمین انتقال مالکیت و هم‌مکان بودن مبدأ و هدف به‌طور محسوسی دچار کاهش شده و اثر نمود فعل را کم‌رنگ‌تر کرده است. به‌عنوان مثال، نمونه‌های زیر نشان می‌دهند که هدف در جملات دارای نمود تام از برجستگی کمتری برخوردار بوده و مورد ارجاع واقع نشده است:

(۲۳) روزیه نامه را برای عذرا پست کرد. او هفته‌ای یک‌بار این کار را انجام می‌داد.

(۲۴) روزیه نامه را برای عذرا پست کرد. او می‌خواست از عذرا عذرخواهی کند.

(۲۵) الهه رزومه را برای زهرا فاکس کرد. او به‌تازگی بیکار شده است.

در جمع‌بندی این بخش با توجه به داده‌های جداول ۲ تا ۴، می‌توان الگوهایی را در خصوص رابطه بین دسته معنایی فعل و معنی‌دار بودن مقایسه نمودهای مختلف به دست داد. نخست اینکه به نظر می‌رسد بین تضمین انتقال مالکیت و ارجاع معنی‌دار به مبدأ/هدف در نمودهای تام و ناقص رابطه وجود دارد. به‌عبارت دیگر، تفاوت نمودهای تام و ناقص زمانی معنی‌دار بوده که انتقال مالکیت تضمین شده است (به جدول ۲ مراجعه شود). در واقع هنگامی که تضمین انتقال مالکیت از بین می‌رود، معنی‌داری بین نمود تام و ناقص هم از بین می‌رود. این یافته را شاید بتوان چنین تفسیر کرد که وقتی انتقال مالکیت یک شیء به هدف غیرقطعی می‌شود، آزمودنی‌ها در تمرکز بر هدف در نمود تام ضعیف‌تر عمل می‌کنند و نتیجه انتخابشان از مبدأ/هدف، مشابه نمود ناقص می‌شود یا تفاوت معنی‌داری با نمود ناقص پیدا نمی‌کند. نکته دوم اینکه در دسته‌بندی‌های مختلف فعل، تفاوت نمود تام و ناقص استمراری همواره معنی‌دار بوده است (به جداول ۲ تا ۴ مراجعه شود). در واقع به نظر می‌رسد نمود ناقص استمراری به دلیل فعال‌سازی بدون ابهام مفهوم استمرار در ذهن مخاطب قادر است توجه مخاطب را به‌طور مؤثرتری به عنصر مبدأ معطوف و تمایز محسوسی را با نمود تام ایجاد کند.

۴-۵. رابطه نمود فعل و روابط گفتمانی

بررسی پرسشنامه‌ها و نتایج به‌دست‌آمده از آنها نشان داد که رابطه‌های گفتمانی پس‌آیند، جزئیات و توضیحی بیشتر از بقیه رابطه‌ها (رابطه‌های نتیجه، موازی و انتظارات نقض‌شده) انتخاب شده‌اند. با توجه به داده‌های نمودار ۵ مشاهده می‌شود که آزمودنی‌ها در مواجهه با جمله‌هایی با نمود تام، رابطه گفتمانی پس‌آیند را بیشتر انتخاب کرده‌اند:

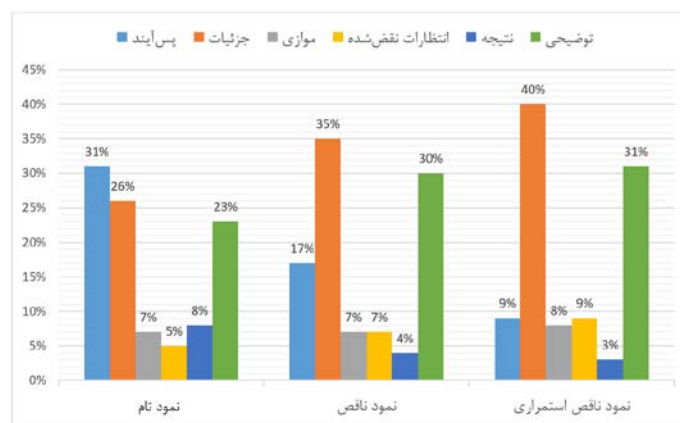
(۲۶) مهران پول را برای مهناز واریز کرد. او نیز بلافاصله بدهی‌های خود را تسویه کرد.

(۲۷) فرشاد توپ را به رامین پاس داد. او هم گل زد.

همچنین در جمله‌هایی با نمود ناقص و ناقص استمراری که تمرکز بر جزئیات رویداد بیشتر است رابطه گفتمانی جزئیات و توضیحی که تمرکز بر جزئیات رویداد و شرح آن است، بیشتر انتخاب شده است:

(۲۸) بیژن داشت سبد گل را برای منیژه می‌فرستاد. او می‌دانست منیژه چه گل‌هایی دوست دارد.
 (۲۹) لیلی کوزه را سمت امیرارسلان می‌غلطانند. او نمی‌توانست خودش کوزه را بلند کند.

برای بررسی ارتباط بین نمود فعل و انتخاب رابطه گفتمانی از آزمون مجذور کای استفاده کردیم. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون مجذور کای که فقط در سه رابطه پس‌آیند، جزئیات و توضیحی اعمال شد، نشان می‌دهد تفاوت در میزان روابط گفتمانی انتخاب‌شده در نمودهای مختلف فعلی معنی‌دار بوده است ($\chi^2(2)=77.1946, p<.00001$). همچنین طبق جدول ۵، مقایسات چندگانه بین نمودهای تام، ناقص و ناقص استمراری نشان داد تفاوت در انتخاب روابط گفتمانی پس‌آیند، جزئیات و توضیحی در هر یک از نمودهای سه‌گانه معنی‌دار بوده است.

نمودار ۵. میزان استفاده از رابطه‌های گفتمانی مختلف در نمودهای تام، ناقص و ناقص استمراری

جدول ۵. مقایسات چندگانه آزمون مجذور کای روابط گفتمانی پس‌آیند، جزئیات و توضیحی با اعمال تصحیح بونفرونی

مقایسات چندگانه	p	معنی‌داری در سطح $\alpha=0.0166$ (تصحیح بونفرونی)
تام-ناقص	<0.00001	*
تام-ناقص استمراری	<0.00001	*
ناقص-ناقص استمراری	0.0009	*

همان‌گونه که در نمودار ۵ مشاهده می‌شود در نمود تام تمرکز بر نقطه پایان رویداد بیشتر است. در نتیجه و بنا بر پیش‌بینی‌های صورت‌گرفته، رابطه گفتمانی پس‌آیند که

مستلزم تمرکز بیشتر بر نقطه پایان رویداد است با درصد بالاتری نسبت به بقیه رابطه‌های گفتمانی انتخاب شده است. در واقع در نمود تام، رابطه‌های گفتمانی توضیحی و جزئیات که نیاز به تمرکز بر شرح و جزئیات رویداد را دارند، کمتر از رابطه پس‌آیند انتخاب شده‌اند. همچنین طبق نمودار ۵، در جمله‌هایی که حاوی فعل با نمود ناقص هستند، رابطه‌های گفتمانی جزئیات و توضیحی که حاوی شرح و جزئیات رویداد هستند، بیشتر از رابطه گفتمانی پس‌آیند استفاده شده‌اند که می‌تواند نشان‌دهنده اثرگذاری نمود ناقص بر رویداد و تمرکز بیشتر ذهن بر جزئیات آن باشد. همچنین مشاهده می‌شود که درصد انتخاب رابطه‌های گفتمانی جزئیات و توضیحی نسبت به رابطه پس‌آیند در جمله‌های حاوی فعل با نمود ناقص استمراری بسیار بیشتر شده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

مطابق نتایج به‌دست‌آمده، مشاهده شد که انتخاب هدف به‌عنوان مرجع ضمیر مبهم به نمود فعل حساس بوده و در نمود تام و ناقص تفاوت معنی‌داری وجود دارد. این نتیجه هم‌راستا با یافته‌های رود (۲۰۰۸) در زبان انگلیسی است. همچنین با توجه به خصوصیات نمود ناقص در زبان فارسی که با دو صورت نمود ناقص و ناقص استمراری دیده می‌شود و فرضیات طرح‌شده، همان‌طور که پیش‌بینی شده بود با توجه به درجه استمرار در این نمودها، تفاوت معناداری در انتخاب مبدأ و هدف صورت گرفت. در نمود ناقص انتخاب هدف کمتر از نمود تام رخ داد اما این انتخاب در نمود ناقص استمراری با اختلاف و با درصد بسیار کمتری دیده شد. در مقایسه نمود ناقص و ناقص استمراری به‌طور کلی مشاهده شد که انتخاب مبدأ در نمود ناقص استمراری بسیار بیشتر صورت‌گرفته که نشان می‌دهد نمود ناقص استمراری در فارسی (داشتن + می + فعل) معنای استمرار را قوی‌تر از نمود ناقص (می + فعل) رمزگذاری می‌کند و بنابراین با توجه به فرضیه ساختار رویداد، تمرکز بر جزئیات رویداد در این نمود بیشتر از سایر نمودها رخ می‌دهد. در مجموع، انتخاب کمتر هدف در نمود ناقص به دلیل تمرکز بر جزئیات رویداد بوده و در این نمود انتخاب مبدأ نسبت به هدف با درصد بالاتری رخ می‌دهد. نتیجه اینکه یافته‌های این پژوهش هم‌راستا با نظریه ساختار رویداد (رود و همکاران، ۲۰۰۶) است. یافته‌های این پژوهش همچنین با نتایج گلشائی و اینسرا (۲۰۲۱) درباب تأثیر نمود دستوری تام و ناقص بر فعال‌سازی عناصر مختلف رویداد در زبان فارسی همسویی دارد. از سوی دیگر یافته‌های این پژوهش نشان داد که انتخاب مبدأ در جایگاه فاعل جمله در همه نمودها اولویت داشته و مبدأ/فاعل به‌عنوان مرجع ضمیر در گفتمان فارسی یک انتخاب معمول و طبیعی به نظر می‌رسد. البته لازم به ذکر است که در بررسی تأثیر دسته‌بندی‌های معنایی فعل مشاهده شد که در نمود تام، گروه‌های معنایی اول و دوم که در آن هر دو موضوعات فعل هم‌مکان هستند، میزان ارجاع به مبدأ و هدف مشابه است. این موضوع می‌تواند نشان‌دهنده این باشد که هم‌مکان بودن

موضوعات فعل بر برجستگی و قابل دسترس بودن آنان در ذهن مخاطب می‌افزاید و احتمال انتخاب آنها در جملات بعدی را برابر می‌سازد. بررسی مفصل‌تر این یافته در این مقاله امکان‌پذیر نیست و تحقیقات آینده می‌توانند تأثیر فاعل بودن یا بیان نخست بر رفتار مرجع‌یابی ضمایر جملات بعدی را در شرایط کنترل‌شده و با طرح فرضیه‌های دقیق مورد بررسی قرار دهند. نتیجه‌ای که از یافته‌های این پژوهش می‌توان گرفت این است که به‌غیر از نمود فعل احتمالاً عوامل دیگری نیز در انتخاب مبدأ/هدف تأثیرگذارند که «فاعل بودن» یا «بیان نخست» بارزترین این عوامل است؛ بنابراین می‌توان یافته‌های این پژوهش را با یافته‌های گرنزباخر و هارگریوز (۱۹۸۸) همسو دانست. مقایسه دسته‌بندی معنایی فعل‌ها نیز نشان داد که علاوه بر ساختار رویداد، معنای فعل نیز در تفسیر ضمایر نقش مهمی دارد و می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که هر چه مفهوم انتقال مالکیت در فعل از قطعیت کمتری برخوردار بوده و احتمال انجام آن ضعیف‌تر باشد، میزان ارجاع به هدف حتی در نمود تام کمتر می‌شود. همچنین نشان داده شد که تفاوت نمود تام و ناقص بر اساس دسته‌بندی‌هایی معنایی فعل، هنگامی معنی‌دار است که انتقال مالکیت تضمین‌شده باشد. این یافته چنین تفسیر شد که هنگامی که انتقال مالکیت یک شیء به هدف غیرقطعی است و تضمین‌شده نیست، تمرکز بر هدف در نمود تام ضعیف‌تر شده و انتخاب مبدأ/هدف به‌عنوان مرجع، مشابه نمود ناقص می‌شود یا تفاوت معنی‌داری با نمود ناقص پیدا نمی‌کند. در نتیجه، نمود ناقص تمایز معنی‌دار خود را با نمود تام از دست می‌دهد. یافته دیگر در این خصوص مربوط به تفاوت معنی‌دار نمود تام و ناقص استمراری در همه گروه‌های فعلی بود. این مشاهده نیز چنین تفسیر شد که نمود ناقص استمراری مفهوم استمرار را بدون ابهام و به‌طور مؤثری در ذهن مخاطب فعال می‌سازد که موجب می‌شود توجه مخاطب به عنصر مبدأ معطوف و تمایز محسوسی با نمود تام ایجاد گردد. بررسی ابعاد مختلف این موضوع و تأیید این یافته‌ها نیازمند پژوهش‌های آتی است تا رابطه بین نوع فعل و برجستگی عناصر مبدأ و هدف در ساختار رویداد را بیشتر مورد بررسی قرار دهند.

بر اساس نظریه رود (۲۰۰۸) علاوه بر ساختار رویداد که منجر به تفاوت تفسیر ضمیر می‌شود، انتخاب روابط مختلف پیوستگی در گفتمان نیز منجر به تفسیر متفاوت ضمیر می‌شود. نتایج پژوهش در زبان فارسی نشان داد که بین ساختار رویداد و رابطه گفتمانی رابطه وجود دارد و رابطه پس‌آیند بیشتر در جملاتی با نمود تام آمده است. در این رابطه گفتمانی، نقطه پایان رویداد قبل دارای برجستگی است و در ادامه رویداد کامل‌شده، رویداد جدید رخ می‌دهد؛ بنابراین هنگامی که نمود فعل تام است، یعنی رویداد دارای نقطه پایان است و هدف برجسته‌تر شده است، در نتیجه انتخاب این رابطه

محتمل‌تر می‌شود. همچنین در نمود ناقص، رویدادی در حال انجام است، از این رو تمرکز بر جزئیات رویداد همچنان در اولویت است، بنابراین بیشترین رابطه‌هایی که انتخاب می‌شوند رابطه‌های جزئیات و توضیحی خواهند بود. رویداد در حال انجام، منجر به تمرکز بر آغازکننده رویداد می‌شود پس در این رویداد مبدأ برجسته‌تر بوده و رابطه گفتمانی در جمله بعد معمولاً توضیح و تفسیر یا علت و شرح بیشتر جزئیات رویداد جمله قبل با تمرکز بر مبدأ خواهد بود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ساختار رویداد بر نوع انتخاب روابط گفتمانی تأثیرگذار است. در خاتمه، با توجه به اینکه در این پژوهش از سناریوی تک‌جمله‌ای و نیز از روش تکمیل داستان به‌صورت برون‌خط استفاده شد، پژوهش‌های آینده می‌توانند یافته‌های این تحقیق را با استفاده از سناریوهای داستانی واقع‌گرایانه و استفاده از روش‌های برخط روان‌شناختی توسعه دهند.

پی‌نوشت‌ها

- (۱). در این مقاله، همسو با دیدگاه کامری (۱۹۷۶)، نمود تام (perfective) و کامل (perfect) متفاوت از یکدیگر در نظر گرفته شده‌اند.
- (۲). در این مقاله، «ضمیر مبهم» به ضمیر فاعلی سوم شخص مفرد، یعنی ضمیر «او»، گفته می‌شود که به دلیل داشتن بیش از یک مرجع بالقوه در گفتمان، دارای ابهام است.
- (۳). بعضی زبان‌شناسان ایرانی فعل «داشتن» را فعل معین یا کمکی دانسته‌اند (نک: داوری و نغزگوی کهن، ۱۳۹۶؛ نغزگوی کهن، ۱۳۸۹) و برخی دیگر معتقدند رفتار فعل «داشتن» در این ساخت‌ها، متفاوت از افعال معین است و نباید آن را جزو این افعال دانست (نک: انوشه، ۱۳۹۸). در مجموع، فارغ از معین بودن یا نبودن فعل «داشتن»، به نظر می‌رسد درباره کارکرد نمودی این فعل در فارسی معاصر اتفاق نظر وجود دارد.

منابع

- استاجی، اعظم (۱۳۸۵). گذر از مالکیت به نمود در زبان فارسی. *نشر پژوهی ادب فارسی (ادب و زبان)*، ۱۶، ۱-۱۵.
- انوشه، مزدک (۱۳۹۸). نمود دستوری در ساخت فعل‌های پیاپی در زبان فارسی: رویکردی کمینه‌گرا. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۲۰، ۷۳-۹۱.
- چراغی، زهرا، کریمی دوستان، غلامحسین، (۱۳۹۲). طبقه‌بندی افعال زبان فارسی بر اساس ساخت رویدادی و نمودی. *پژوهش‌های زبانی*، ۴(۲)، ۴۱-۶۰.
- داوری، شادی و نغزگوی کهن، مهرداد (۱۳۹۶). *افعال معین در زبان فارسی: رویکرد دستوری‌شدگی*. تهران: انتشارات نویسه پارسی.
- رضایی، والی (۱۳۹۱). نمود استمراری در فارسی معاصر. *فنون ادبی*، ۴(۱)، ۷۹-۹۲.
- شریعت، محمدجواد (۱۳۶۴). *دستور زبان فارسی*. تهران: انتشارات اساطیر.
- قریب، عبدالعظیم، بهار، ملک‌الشعرا، فروزانفر، بدیع‌الزمان، همایی، جلال و یاسمی، رشید (۱۳۶۳). *دستور زبان فارسی پنج استاد*. تهران: انتشارات مرکزی.
- ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۸۳). *دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی*، ترجمه مهدی سمایی، تهران: نشر مرکز.
- ناتل خانلری، پرویز (۱۳۶۶). *دستور زبان فارسی (چاپ هشتم)*. تهران: انتشارات توس.
- نغزگوی کهن، مهرداد (۱۳۸۹). افعال معین و نمایش نمود در زبان فارسی. *ادب پژوهی*، ۱۴، ۹۳-۱۱۰.

- Anderson, S. E., Matlock, T., & Spivey, M. 2013. Grammatical aspect and temporal distance in motion descriptions, *Front. Psychol.*, 10. 3389/ fpsyg. 2013. 00337.
- Anousheh, M. 2019. Serial verb construction in Persian: a minimalist approach. *Researches in Linguistics*, 11(1), 73-91. doi:10.22108/jrl.2018.113736.1266
- Arnold J.E., Eisenband, J.G., Brown-Schmidt, S., & Trueswell, J.C. 2000. The rapid use of gender information: evidence of the time course of pronoun resolution from eyetracking. *Cognition*, 76, B13-26.
- Arnold, J.E. 1998. *Reference form and discourse patterns*. Unpublished dissertation, Stanford University.
- Cheraghi, Z., & Karimi-Doostan, G. 2014. Vowel harmony and disharmony in Azerbaijani Turkish language Classification of Persian Verbs based on Event and Aspectual. *Language Research*, 4(2), 41-60. [In Persian] doi: 10.22059/jolr.2014.50267
- Comrie, B. 1976. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* (First Edition). Cambridge University Press.
- Crawley R. A., & Stevenson R. J. 1990. Reference in single sentences and in texts. *J Psycholinguist Res.*, 19, 191-210.
- Crawley, R. A., Stevenson, R. J., & Kleinman, D. 1990. The use of heuristic strategies in the interpretation of pronouns. *J Psycholinguist Res.*, 19(4), 245-64.
- Davari, S. & Naghzguy-Kohan, M. 2017. *Auxiliary Verbs in Persian: A Grammaticalization Approach*. Tehran: Neviseh Parsi Publications. [In Persian]
- Dowty, D. R. 1986. The effects of aspectual class on the temporal structure of discourse: Semantics or pragmatics? *Linguistics and Philosophy*, 9(1), 37-61. <https://doi.org/10.1007/BF00627434>.
- Estaji, A. 2006. From possession to aspect in Persian. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities*, 16, 1-15.
- Ferretti, T. R., Rohde, H., Kehler, A., & Crutchley, M. 2009. Verb aspect, event structure, and coreferential processing. *Journal of Memory and Language*, 61, 191-205.
- Fillmore, C. 1968. The case for case. In *Universals in Linguistic Theory*, edited by Emmon Bach and Robert T. Harms, New York: Holt, Rinehart and Winston, pp. 1-90.
- Gernsbacher, M. A. 1989. Mechanisms that improve referential access. *Cognition*, 32, 99-156.
- Gernsbacher, M. A., & Hargreaves, D. J. 1988. Accessing sentence participants: the advantage of first mention. *Journal of Memory and Language*, 27, 699-717.
- Gharib, A., Bahar, M., Foroozanfar, B., Homaei, J., & Yasemi, R. 1984. *Persian Grammar (of five Masters)*. Tehran: Markazi Publications. [In Persian]
- Golshaie, R., & Incera, S. 2021. Grammatical aspect and mental activation of implied instruments: A mouse-tracking study in Persian. *J Psycholinguist Res*, 50, 737-755. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09742-3>
- Hobbs, J. R. 1979. Coherence and coreference, *Cognitive Science*, 3, 67-90.
- Hobbs, J. R. 1985. On the coherence and structure of discourse. In L. Polanyi (ed.), *The Structure of Discourse*. Norwood, N.J.: Ablex.

- Hobbs, J. R. 1990. *Literature and cognition, lecture notes 21*. Stanford, CA: CSLI.
- Jackendoff, R. 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge: MIT Press.
- Kehler, A. 2002. *Coherence, Reference, and the Theory of Grammar*. CSLI Publications.
- Madden-Lombardi, C., Dominey, P. F., & Ventre-Dominey, J. 2017. Grammatical verb aspect and event roles in sentence processing. *PLOS ONE* 12(12): e0189919.
- Madden, C. J. & Ferretti, T. 2009. Verb aspect and the mental representation of situations. In *The Expression of Time*, pp. 217-240.
- Mahootian, S. 2004. *Persian Grammar from a Typological Perspective*. Translated by Mehdi Samaee. Tehran: Markaz Publishing Co. [In Persian]
- Matlock, T. 2011. The Conceptual Motivation of Aspect. In K.-U. Panther & G. Radden (Eds), *Human cognitive processing: Vol. 27. Motivation in grammar and the lexicon* (P. 133-147). John Benjamins Publishing Company.
- Naghzguay-Kohan, M. 2011. Modal verbs and the concept of exponence in Persian. *Adab Pazhuhi*, 4(14), 93-110. [In Persian]
- Natel-Khanlari, P. 1987. *Persian Grammar* [8th ed]. Toos Publications.
- Rezaee, V. 2012. The Progressive Aspect and Its Manifestation in Contemporary Persian. *Literary Arts*, 4(1), 79-92. [In Persian]
- Rohde, H., Kehler, A. & Elman, J. L. 2006. *Pronoun interpretation as a side effect of discourse coherence*, Proceedings of the 29th Annual Conference of the Cognitive Science Society.
- Rohde, H. 2008. *Coherence-Driven Effects in Sentence and Discourse Processing*. Unpublished dissertation, University of California, San Diego.
- Salomon, M. M., Magliano, J. P., & Radvansky, G. A. 2013. Verb aspect and problem solving. *Cognition*, 128, 134-139.
- Shariat, M.J. 1985. *Persian Grammar*. Tehran: Asatir Publications. [In Persian]
- Sherrill, A. M., Eerland, A., Zwaan, R. A. & Magliano, J. P. 2015. Understanding how grammatical aspect influences legal judgment. *PloS ONE*, 10(10): e0141181.doi:10.1371/Journal.pone.0141181.
- Stevenson, R. J., Crawley, R. & Kleinman, D. 1994. Thematic roles, focusing and the representation of events. *Language and Cognitive Processes*, 9, 519-548.